

הדלקת

נרות

ביום

בבית

המקדש

יום שני ד אדר ב

חגיגה דף כו

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

דעת רש"י ותוס' שהדלקת נרות היתה רק מערב עד בוקר

במסכת חגיגה (כו.) תנן: משעבר הרגל מעבירין על טהרת עזרה [- מעבירין את הכלים ממקומן, להטבילן, ולטהר את העזרה מטומאת עמי הארץ שנגעו בהן ברגל. רש"י] וכו' כיצד מעבירין על טהרת עזרה, מטבילין את הכלים שהיו במקדש, ואומרים להם [- לעמי הארץ ברגל], הזהרו שלא תגעו בשולחן.

ובברייתא המובאת בגמרא (כו.): תנא, הזהרו שמא תגעו בשולחן ובמנורה. ומבאר הגמרא מדוע התנא במשנתנו השמיט בדבריו את המנורה והזכיר רק את השולחן: שולחן כתיב ביה 'תמיד' [- ואי אפשר להסיר את הלחם ממנו ולהטבילן], מנורה לא כתיב בה 'תמיד' [- ואף אם יטמאוה אפשר להטבילה]. ואידך [- התנא בברייתא ששנה אף מנורה], כיון דכתיב (שמות כו לה) 'ואת המנורה נוכח השולחן' - כמאן דכתיב בה תמיד דמי.

ורש"י הקשה שהלא אף במנורה כתוב תמיד, כמו שנאמר (ויקרא כד ב): "צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד", ועוד כתיב שם (פסוק ד): "על המנורה הטהורה יערוך את הנרות לפני ה' תמיד". וביאר רש"י: כלומר, תמידין האמורין במנורה, לא תמיד יומם ולילה קאמר, אלא תמיד מלילה ללילה, כתמיד האמור בעולת תמיד ובחביתני כ"ג [- שאינו תמיד אלא פעמיים ביום, בבוקר ובערב]. אבל ביום לא היה דולק, דמערב עד בוקר כתיב (שמות כז כא) - תן לה מדת השמן שיש בה כדי לידלק מערב עד בוקר, לפיכך כל היום אתה יכול לסלקה ולהטבילה. אבל תמיד האמור בשולחן, תמיד יום ולילה הוא, דמשבת לשבת הוא [- לחם הפנים] ערוך עליו, ע"כ.

דעת הרמב"ם שהדליקו גם ביום ודעת הרמב"ן שרק נר מערבי

מבוארת דעתו של רש"י שמנורת בית המקדש דלקה רק בלילה, מערב עד בוקר. וכן הסכימו לדעתו התוספות (ד"ה מנורה), וכן דעת רבינו תם בספר הישר (חלק החידושים סימן קכב). מאידך, הרמב"ם (תמידין ומוספין פ"ג ה"י) כתב: דישון המנורה והטבת נרותיה בבוקר ובין הערבים מצות עשה, שנאמר "יערוך אותו אהרן ובניו". הרי שדעת הרמב"ם שמצוות הנרות שיהיו דלוקים בכל היום תמיד ממש, בבוקר ובערב.

דעה נוספת הממצעת בין דעותיהם של רש"י והרמב"ם, היא דעתו של הרמב"ן בפירושו לתורה (שמות כז ב) על הפסוק (שם): "ואתה תצווה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד", המחלק בעניין זה בין כלל הנרות ובין הנר האמצעי. הוא מקדים ומביא את דעתו של רש"י (שם) המפרש את לשון 'תמיד' האמור בפסוק על הדלקת הנרות בכל לילה ולילה, כלשון 'תמיד' הכתוב בקרבן תמיד (במדבר כח ו), אף שאינו תמידי אלא בכל יום ויום, וכן מנחת חביתין שנאמר בה (ויקרא יג) לשון 'תמיד', ודינה לבוא מחציתה בבוקר ומחציתה בערב.

ועל כך כותב הרמב"ן: ומדרש רבותינו אינו כן, אלא כך שנינו בספרי (בהעלותך נט): "איורו שבעת הנרות" (במדבר ח ב) - שומע אני שיהו דולקין לעולם, תלמוד לומר "מערב עד בוקר" (ויקרא כד ג). אי מערב עד בוקר, ויבבם, תלמוד לומר "איורו שבעת הנרות". הא כיצד? איורו שבעת הנרות - מערב עד בוקר, "לפני השם תמיד" - שיהא נר מערבי תדיר, שממנו מדליקין את המנורה בין הערבים. וכן מביא הרמב"ן עוד מדרשת חז"ל בתורת כהנים (ויקרא כד ב): "להעלות נר תמיד" - שיהא נר מערבי תדיר. דהיינו שלדעת הרמב"ן כל הנרות דינם לדלוק רק מערב עד בוקר, ורק הנר המערבי שממנו מדליקים את שאר הנרות, דינו שידלק אף ביום - תמיד. וכן דעת הרמב"ן בחידושו ללשבת (כב:).

קושיית המנחת חינוך מסוגייתנו וביאורי הגור אריה

ובמנחת חינוך (מצוה צח אות טו) הקשה על דעת הרמב"ם וכל שכן על דעת הרמב"ן מסוגיית הגמרא דידן, שכן מבואר בגמרא שלא היה חשש אם יטמאו את המנורה כיון ש'מנורה לא כתיב בה תמיד', וכמו שפירש רש"י שלשון 'תמיד' האמור במנורה הוא כלשון 'תמיד' האמור בקרבן תמיד, ואילו לדעת הרמב"ם הרי באמת על הנרות לדלוק בתמידות, ובפשטות למד הרמב"ם כן מלשון 'תמיד', וכ"ש הרמב"ן שפירש להדיא ש'תמיד' היינו נר מערבי שדולק בתמידות.

ובגור אריה (שמות שם) עמד על הערה זו, וכתב ליישב דעת הרמב"ן, שכן חילוק גדול יש בין ה'תמיד' האמור בשולחן ובין ה'תמיד' האמור בהדלקת המנורה. כי בשולחן כתוב 'תמיד' לגבי עשיית השולחן - "ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד", ומאחר והכתוב עוסק בעשיית השולחן, ועל כך אומר שעשייתו היא כדי לתת עליו לחם תמיד, הרי זה כאילו כתוב ששולחן זה יהיה לפני תמיד כדי שיהיה עליו הלחם תמיד. ולכן אמרו חז"ל שיש להזהיר את עמי הארץ שלא יטמאו את השולחן. אבל המנורה אף שכתוב בה 'תמיד' - הרי אין כתוב כך על עצם המנורה אלא רק על הדלקת המנורה, ולכן אף שבדאי אם יטמאו עמי הארץ את המנורה ויצטרכו להטבילה, ממילא לא ניתן יהיה לקיים את דין ההדלקה 'תמיד', אבל כיון שעצם הנחת המנורה לא נאמר בה תמיד - אין בכך קפידיא כל כך.

עוד יישב הגור אריה, שהוראת חז"ל על אזהרת עמי הארץ מטומאת השולחן, אינה רק כדי שלא לבטל את דין התמידות של השולחן, אלא שחז"ל דרשו את הלשון 'תמיד' האמור אצל השולחן - כציווי על כך שיש להזהר ולהזהיר על תמידותו של השולחן. משא"כ במנורה הוצרכה התורה לכתוב לשון 'תמיד' כדי לומר את עיקר הדין שר מערבי צריך לדלוק בתמידות לדעת הרמב"ן, וממילא אין לנו מקור ללמוד גם דין זה שיש להזהר ולהזהיר בתמידות המנורה בקודש.

קושיית חכם אחד בבבלי חמדה על פסק הרמב"ם שרק על השולחן אמרו 'הזהרו'

ובבבלי חמדה (מילואים פקודי אות א) הביא מה שהקשה לו חכם אחד על דעת הרמב"ם מדברי הגמרא בחגיגה, והוסיף להקשות שהרמב"ם פסק (מטמאי משכב ומושב פי"א הי"א) כדעת תנא דמתניתין שרק על השולחן אמר לעמי הארץ הזהרו, ואם כן יקשה על דעתו קושיית הגמרא מאי שנא שולחן ממנורה, ואינו יכול ליישב כיישוב הגמרא שכן לדעתו 'תמיד' האמור במנורה משמעותו כ'תמיד' האמור בשולחן.

והכלי חמדה העיר על דבריו שקושייה זו אינה קשה רק לדעת הרמב"ם אלא גם לדעת הרמב"ן, שכן הרמב"ן חולק על הרמב"ם רק בכך שלדעתו אין מצות הדלקת המנורה ביום ובלילה, אך לגבי ביאור תיבת 'תמיד' המוזכרת בפסוק - מודה שפירושה שתדלק תמיד ביום ובלילה, רק שהוא מבאר שהכתוב מדבר בזה על הנר המערבי. ואם כן עדיין קשה מדוע לא הזהירו על נגיעת המנורה, כיון שאי אפשר להזיזה ממקומה ולבטל בכך את הנר המערבי שמצוותו שיהיה דולק תמיד.

ורצה (שם אות ד) ליישב הקושיא בפשיטות, שהרמב"ם הלך בזה לשיטתו, שכן דעת הרמב"ם שחשש הטומאה היה רק בשעה שמגביה את השולחן ומראהו לעולי רגלים, ואם כן במנורה שלא היו מראים לעולי רגלים לא היה צריך כלל אזהרה. אמנם העיר על כך שבסוגיית הגמרא אין נראה כן, שהרי ביארה באופן אחר את החילוק בין השולחן למנורה.

יישוב הכלי חמדה ש'תמיד' האמור במנורה ע"כ אינו תמיד ממש מחמת הטבת הנרות

ועוד יישב, שדעת הרמב"ם שאף שבמנורה גם כן כתוב 'תמיד' וביאורו תמיד ממש כמו בשולחן, מכל מקום אינו דומה תמיד האמור בשולחן לתמיד האמור במנורה. שהרי תמיד האמור בשולחן פירושו שהלחם יהיה מונח תמיד על השולחן, כמו שפסק הרמב"ם (תמידין ומוספין פ"ה ה"ד) שכשהסירו הלחם והניחו הלחם החדש - טפחו של זה בצד טפחו של זה, וכיון שכן ממילא צריך שיהיה השולחן תמיד לפני ה' ממש. משא"כ המנורה הרי ודאי אי אפשר לפרש שצריך שיהיו הנרות דולקים בה תמיד ממש, כי המנורה צריכה הטבה, דהיינו דישון השמן והפתילות, ודבר זה אין קבוע לו זמן כמה יימשך, וממילא אם נטמאת המנורה וצריכה טבילה - הרי גם זה הוא בכלל הטבת המנורה, וכיון שכן, אין צריך לומר 'הזהרו במנורה', כי גם אם תטמא המנורה ויצטרכו להטבילה - לא יתבטל בכך דין 'תמיד' האמור בה.

על פי זה כתב שם הכלי חמדה בדרך פלפול לבאר שינוי בלשון המשנה בין הבבלי לירושלמי, שבמשנה בירושלמי לפנינו חסר דין זה ש'אומרים להם הזהרו שלא תגעו בשולחן', וצריך להבין במה נחלקו הבבלי והירושלמי.

אמנם בירושלמי בתחילת מסכת יומא (פ"א ה"א) מבואר שדעת רבי יוחנן שלכולי עלמא אם סילק את הלחם בבוקר וסידר את המערכה החדשה רק בערב - התקיים בכך דין 'תמיד'. ואם כן לפי זה לכאורה אין לחשוש לטומאה גם בשולחן, כיון שלעולם אף אם יטמא השולחן ואיזה זמן לא יהיה הלחם לפני ה', בשעת טבילת השולחן, הרי מכל מקום יתקיים דין 'תמיד' - וכיון שכן רבי יוחנן מסדר הירושלמי, לא גרס במשנה 'הזהרו שלא תגעו בשולחן', כי אין חילוק בין שולחן למנורה, ואדברה במנורה צריך עכ"פ שבבבלי ידלקו הנרות מערב עד בוקר, ואילו השולחן אף זה אינו צריך בדיעבד. [אך בהמשך דבריו כתב לדחות ביאור זה].

ראיית הרמב"ן לדבריו מהמשנה בתמיד ויישוב התוספות

עוד הביא הרמב"ן ראייה לדבריו מדברי המשנה בתמיד (ל:): מי שזכה בדישון המנורה, נכנס ומצא ב' נרות מזרחיים דולקים, מדשן את השאר ומניח את אלו דולקים במקומן. מצאן שכבו, מדשן ומדליקן מן הדולקים ואח"כ מדשן את השאר. הרי מוכח שגם בבוקר צריך להדליק את שני הנרות המזרחיים, והטעם - לפי שצריך להדליק את הנר המערבי, אלא שאינו נקרא מערבי כל זמן שאין נר מזרחי לו, ולכן מדליק גם את הנר הראשון המזרחי. ומבואר במשנה שיש מצוה להדליק גם ביום את הנר המערבי [ומשנה זו סוברת שהנר המערבי הוא הנר השני מצד מזרח].

ובאמת כבר העירו הערה זו התוספות בסוגייתנו: והקשה הר"ר אלחנן, דהא במסכת תמיד משמע דנר מערבי דולק כל היום שממנה היה מדליק ובה היה מסיים, ומסתמא מ'תמיד' נפקא. ויישוב התוספות, שנר מערבי הודלק ביום כדי שיהיה ניתן להדליק ממנו את שאר הנרות, אך באמת לא התחדש בנר מערבי דין הדלקה חדש שצריך לדלוק גם ביום.

קושיית המקדש דוד מדוע נרות דוחים שבת, ידליקם בערב שבת ובמוצאי שבת

ובמקדש דוד (קדשים סימן כא סק"א) הקשה על דעת רש"י מדרשת חז"ל בספרא (אמור יג יא הובא להלכה ברמב"ם תמידין ומוספין פ"ה ה"ו) שהדלקת נרות דוחה את השבת ואת הטומאה כקרבן שקבוע לו זמן, שנאמר "להעלות נר תמיד" - 'תמיד' אפילו בשבת, 'תמיד' אפילו בטומאה. ובשלמא לדעת הרמב"ם שמדליקים אף בבוקר, אם כן שפיר תדחה הדלקת נרות בבוקר יום השבת את השבת, אך לדעת רש"י שאין הדלקה ביום - אם כן מדוע תדחה הדלקת הנרות את השבת, הלא אפשר לעשותה בחול, בערב שבת - קודם שתחשך, ובמוצאי שבת - אחר שתחשך.

ויישב, על פי המבואר בגמרא במנחות (פח:): שנר שכבה, ונידשן השמן ונידשנה הפתילה, כיצד עושה? מטיבה ונותן בה שמן ומדליקה. ופירש רש"י דהיינו נר שכבה באמצע הלילה או קודם אור היום. ואם כן יש להעמיד את דחיית שבת בהדלקת נרות באופן זה, שהרי אי אפשר לעשותה בענין אחר בלא לחלל את השבת.

לתרומות והקדשות

ניתן לפנות למייל
המערכת

כל תרומה מסייעת
בהפצה רחבה של
הגליון